

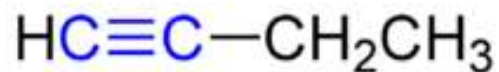
**әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
Химия және химиялық технология факультеті**

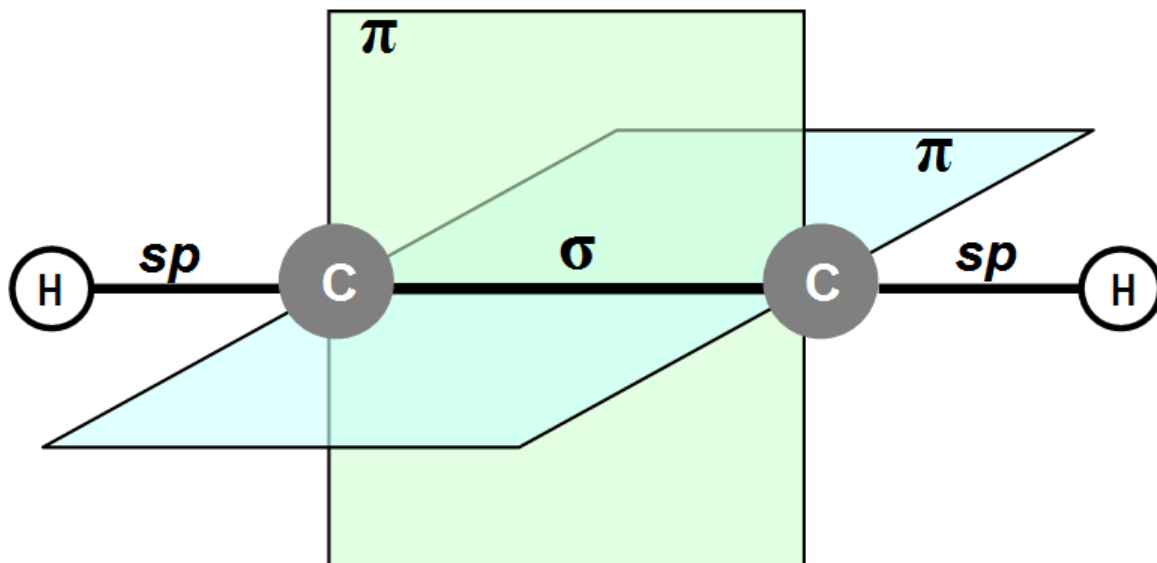
Алкиндер: алынуы және химиялық қасиеттері

**Дәріскер: х.ғ.к., доцент
Дюсебаева Мөлдір Әкімжанқызы**

Алкиндер

Алкиндер – жалпы формуласы C_nH_{2n-2} , құрамында бір үштік байланыс бар қанықпаған көмірсутектер.

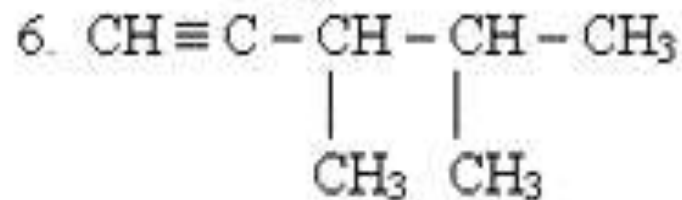
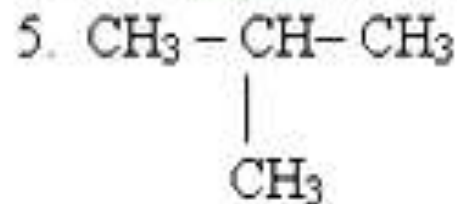
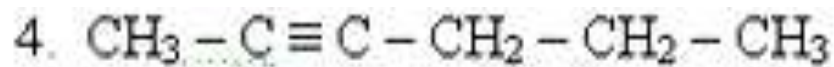
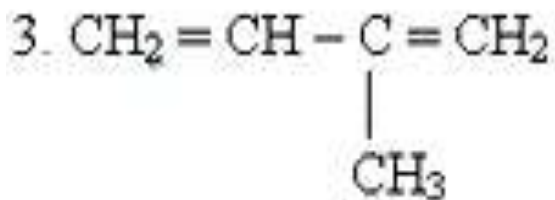
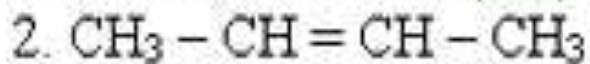
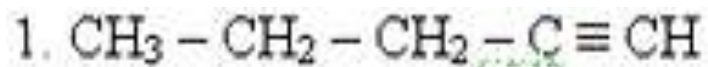
Көміртек атомдары бір σ және екі π байланыс арқылы байланысқан.

Үштік байланыстың ұзындығы шамамен 0,121 нм, байланыс энергиясы 836 кДж/моль.

Алкиндердің номенклатурасы

- Ең қарапайым алкин – этилен (ацетилен C_2H_2).
- IUPAC номенклатурасына сәйкес алкиндердің атаулары сәйкес алкандардың атауларынан «-ан» жұрнағын «-ин» жұрнағымен ауыстыру арқылы жасалады;
- Үштік байланыс орны араб цифрларымен көрсетілген.

Берілген заттардың тізімінен алкиндерді дәптеріңізге жазып алыңыз және оларға IUPAC номенклатурасы бойынша атау беріңіз.

Алкиндердің изомерленуі

1. Құрылымдық изомерия:

- Көміртек қаңқасының изомері (пентин-1, 3-метилбутин-1);
- Қос байланыстың орналасуына байланысты (бутин-1, бутин-2).

2. Классаралық изомерия:

- Алкиндер;
- Алкадиендер (диендер)

Мысалы, гексин-1 и гексадиен-1,3

Физикалық қасиеттері

- төменгі (C_4 дейін) — түссіз, иіссіз газдар;
- Суда нашар ериді;
- Органикалық еріткіштерде жақсы ериді.

Ацетилен (ИЮПАК бойынша — этин) C_2H_2

Физикалық қасиеттері:

- түссіз газ;
- Суда нашар ериді;
- Ауадан жеңіл;

Қайнау емпературасы— $83,8\text{ }^{\circ}\text{C}$.

- Жарылғыш.

Ацетиленді алу әдістері

- Ацетиленді Г.Дэви 1836 жылы ұшқын электр разрядтарының әсерінен метанның ыдырау өнімдерінен ашты.
- 1860 жылы М.Бертело көміртегі электродтары арасындағы электр доғасы арқылы сутегін өткізу арқылы қарапайым заттардан ацетиленді синтездеді.
- 1862 жылы Ф.Вёлер кальций карбидінен ацетиленді сумен өңдеу арқылы алды.

Алкиндерді алу әдістері

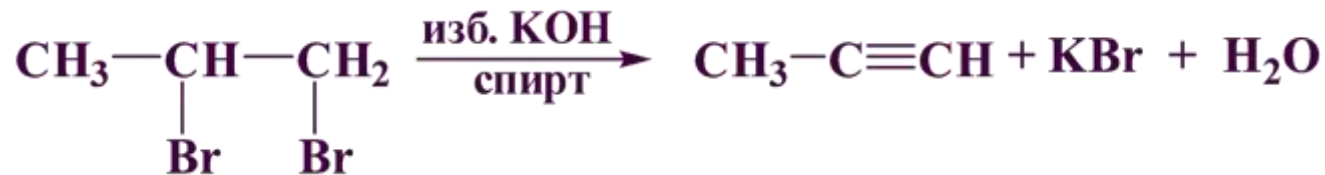
✓ Кальций карбидін гидролиздеу (ацетилен алу)

✓ Метан пиролизі (ацетилен алу)

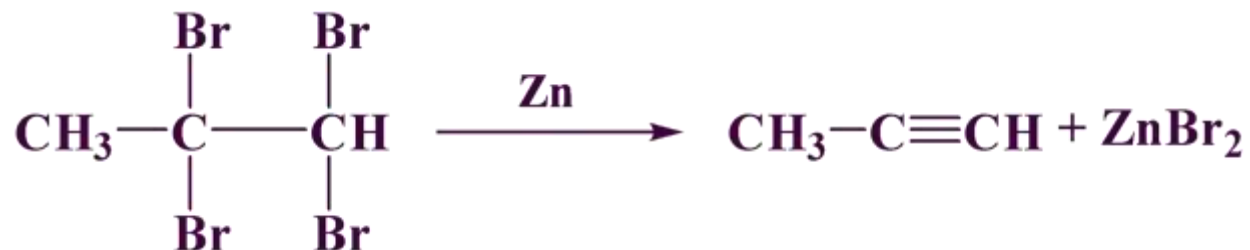

✓ Дигалогеналкандарды дегидрогалогендеу

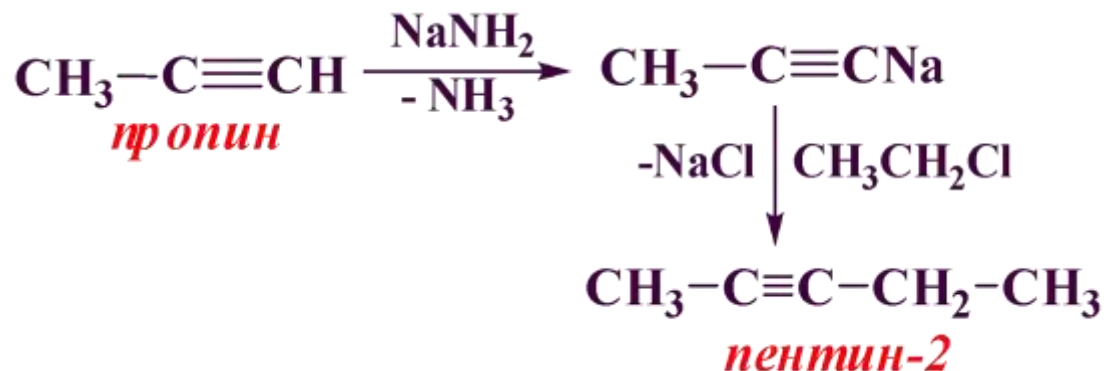

Алкиндерді алу әдістері

✓ Тетрагалогеналкандарды дегалогендеу

✓ Ацетиленидтердің галогеналкандармен әрекеттесуі

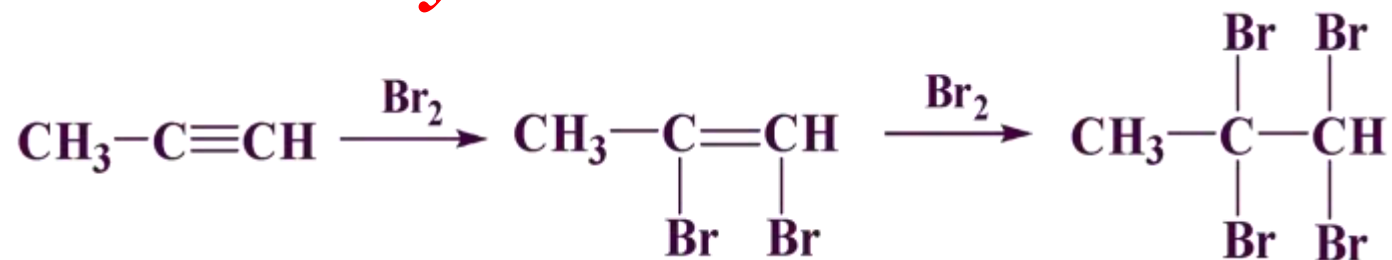
Алкиндердің химиялық қасиеттері

- ✓ Электрофильді қосылу реакциясы (Ad_E);
- ✓ Алмасу реакциясы (терминалды алкиндер үшін);
- ✓ Тотығу және тотықсыздану реакциясы.

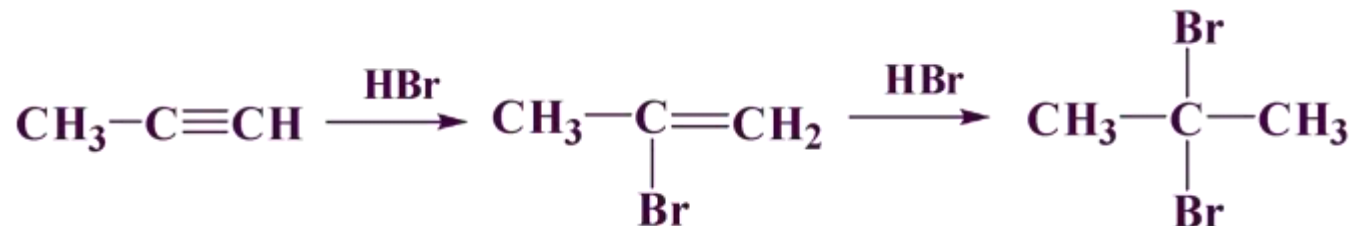
Терминалды үштік байланысы бар алкиндер **терминал** деп аталады.

Электрофильді қосылу реакциялары

✓ Галогендеу

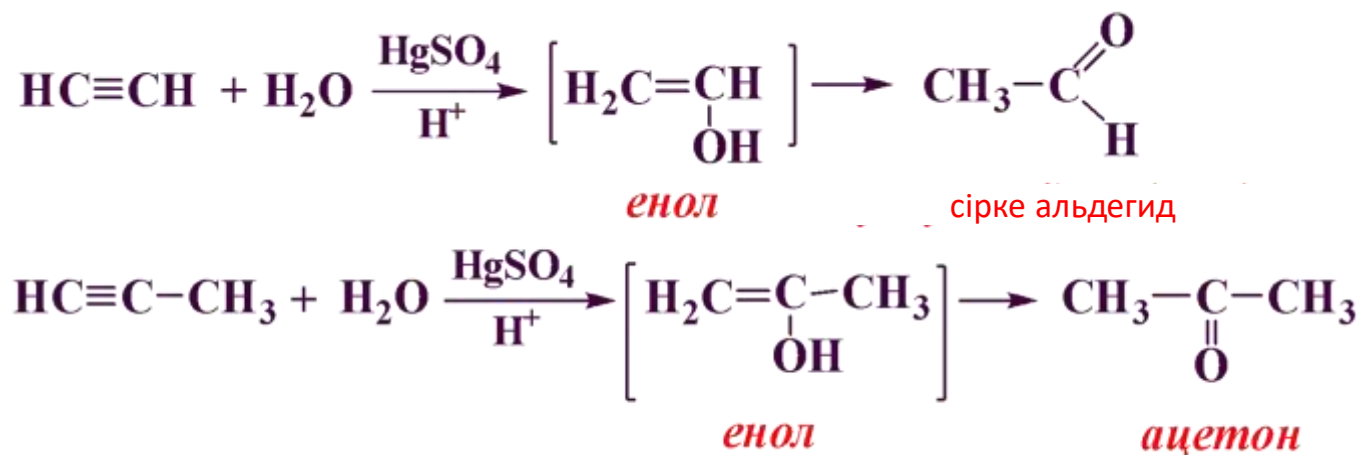

✓ Гидрогалогендеу

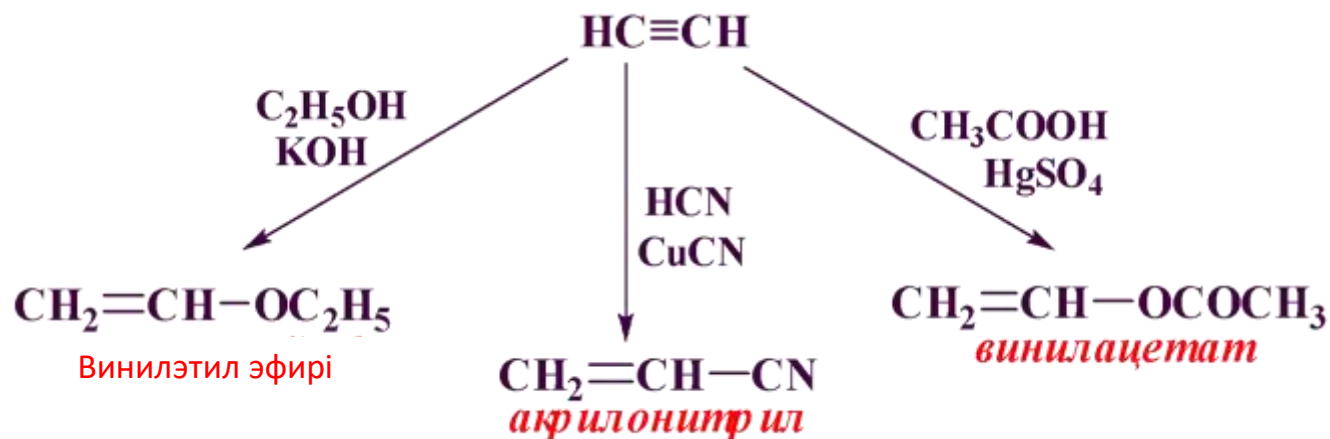

Электрофільді қосылу реакциясы

✓ Гидратация (Кучеров реакциясы)

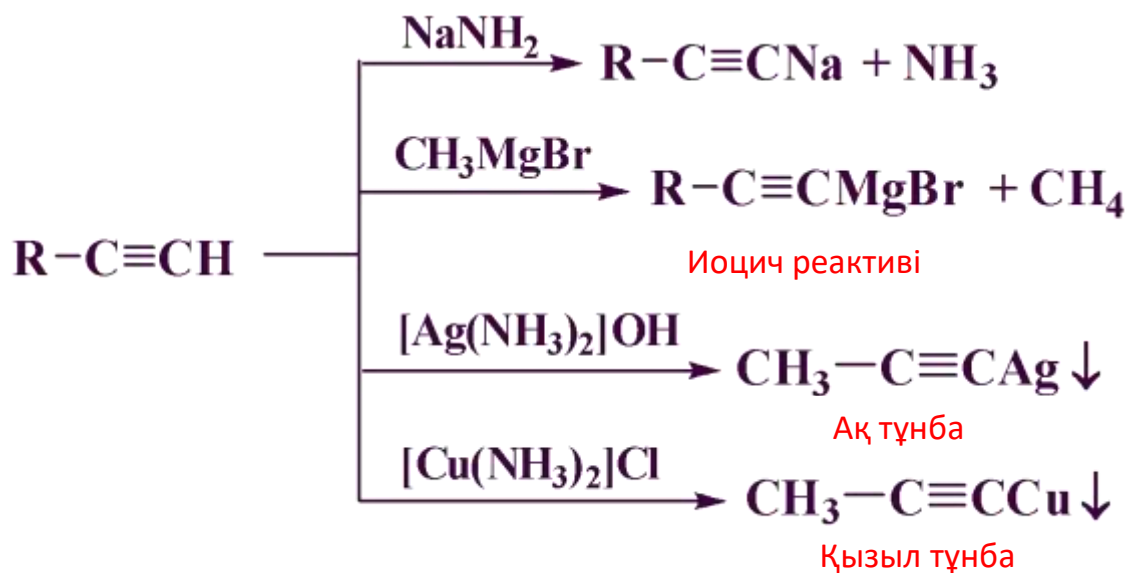
Винилірлеу реакциясы

Винилдену реакциялары каталитаторлардың қатысуымен нуклеофильді қосылу механизмі бойынша жүзеге асады.

Алмасу реакциялары

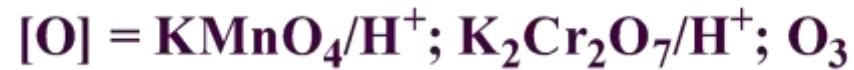
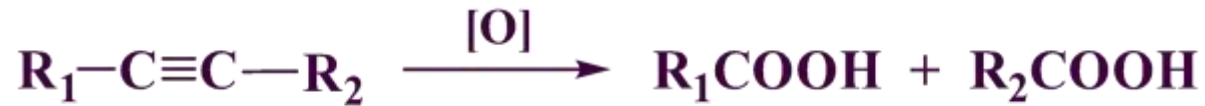
Терминалды алкиндер әлсіз қышқылдық қасиет көрсетеді

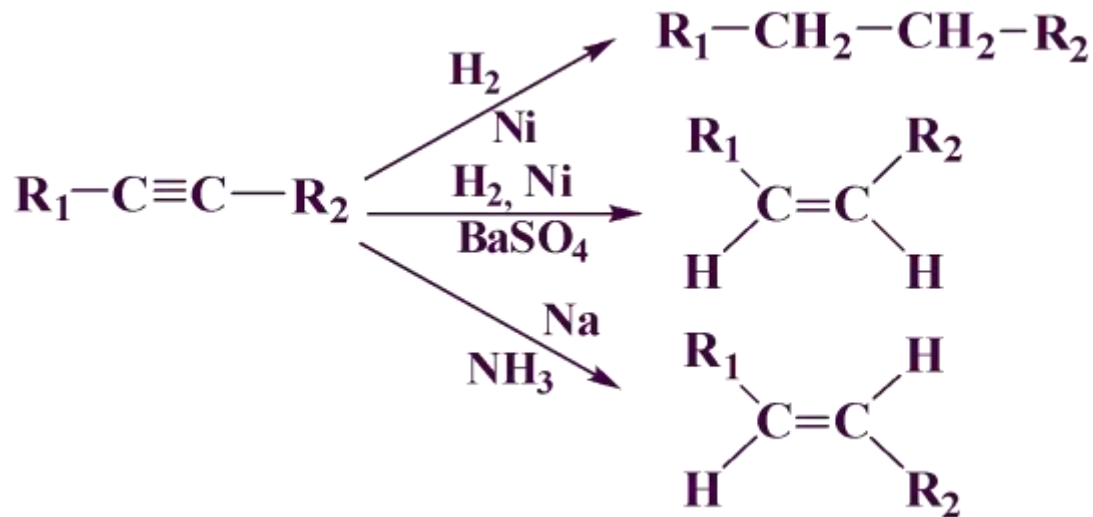
Күміс пен мыстың күрделі қосылыстарымен реакциялар (I) - терминалды үштік байланысқа сапалық реакциялар!

Тотығу реакциялары

Тотықсыздану реакциялары

Димерлену реакциясы

Тримерлену реакциясы

